

Lisp, *voorgeburcht* van Lier

Een historische verkenning

Francis De Groot
Hilde De Smet

Auteurs: Francis De Groot en Hilde De Smet
Foto voorpagina: Neorenaissancewoningen op de Lispersteenweg
(nrs. 308-312)
Foto achterzijde: Ingang speeltuin Sint-Ursula
ISBN: 9789464654493
D/2022/Francis De Groot en Hilde De Smet, uitgevers.
© Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm en op welke wijze dan
ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van een van de
auteurs.

Inhoudsopgave

Dankwoord	6
Inleiding	7
1. Situering	8
2. Herkomst van de naam.....	8
3. Ontstaan en groei	9
4. De Lisperpoort en de stadsvesten	12
5. Kerk en parochie	14
5.1 Het begin en de erkenning als parochie.....	14
5.2 Sint-Jozef en Bernarduskerk.....	14
5.3 Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart	15
5.3.1 Het beeld	15
5.3.2 Verering.....	16
5.4 Pastorie.....	18
5.5 Parochiezaal De Lispernaar.....	18
6. Onderwijs	19
6.1 Eerste scholen	20
6.2 Gemeentescholen.....	21
6.3 Katholieke scholen	21
6.4 Stadsjongensschool.....	23
6.5 Sint-Ursula	24
6.6 Aantal leerlingen	26
6.7 Tuin van de normaalschool	27
7. Verkeer	28
7.1 Weg.....	28
7.1.1 Lispersteenweg: de hoofdweg.....	29
7.1.2 Frederik Peltzerstraat.....	29
7.1.3 Rivierstraat	30
7.1.4 Rijenweg.....	30
7.2 Trein.....	30
7.2.1 Spoorverbindingen, bruggen en halte	30
7.2.2 Bareelwachtershuisje.....	37
7.2.3 Treinramp	37
7.3 Tram.....	38
7.3.1 Lier-Broechem-Antwerpen.....	38
7.3.2 Tramongelukken	39
7.4 Schip.....	40
8. Water	40
8.1 Kleine Nete.....	41

8.2	Lisperloop en Arendbeek	43
8.3	Omleidingskanaal of Afleidingsvaart	47
8.4	Vijvers	48
9.	Natuur	48
10.	Oorlog en strijd	49
10.1	De Lisperpoort en verdediging	49
10.2	De woelige 18 ^e eeuw.....	50
10.3	Lisp en de onafhankelijkheid van België	51
10.4	De Eerste Wereldoorlog.....	52
10.5	Bunkers	54
10.6	De Tweede Wereldoorlog.....	54
10.7	De Engelse wijk en de Koude Oorlog.....	56
11.	Ontspanning.....	58
11.1	Voetbal: K. Lierse SK.....	59
11.1.1	Geschiedenis.....	59
11.1.2	Bernard De Meyer	60
11.2	Het Reyenhof: zwembad en meer.....	61
11.2.1	Johan Pitz, “den Duits”	61
11.2.2	Het Reyenhof na de Tweede Wereldoorlog.....	63
11.2.3	Dierentuin en visvijvers	63
11.3	Liersch Dierenpark.....	64
11.4	Boogschutterskring Sint-Sebastiaan	71
11.5	Visclub De Netezonen	71
11.6	Speeltuin Sint-Ursula.....	72
11.7	Kermis	73
12.	Oude cafés	74
12.1	De Rode Lap.....	75
12.2	Den Arend.....	77
12.3	Hof van Beieren	79
12.4	Belgrado	80
12.5	Andere cafés	84
13.	Erfgoed en andere gebouwen	90
13.1	Allierse kapel.....	91
13.2	Neostijlen.....	91
13.3	Art nouveau, art deco en modernisme	93
14.	Bedrijven	96
14.1	Gasfabriek.....	96
14.2	Brabantia (de “Boterton”)	98
14.2.1	Het bedrijf.....	106
14.2.2	Producten	108
14.2.3	Promotie.....	108
14.2.4	De familie Albers	109
14.2.5	Het Hof van Albers.....	111
14.3	Bloemmolens Van Hoof: De Nethemolens	111

14.3.1	Het bedrijf.....	111
14.3.2	De familie Van Hoof.....	113
14.4	Handel van de familie De Groof.....	116
14.5	Overige bedrijven en ondernemersfamilies.....	118
14.6	Handelaars en zelfstandigen.....	121
15.	Molens.....	125
15.1	Watermolens.....	125
15.2	Windmolens.....	126
15.2.1	Lispermolen.....	126
15.2.2	Heilige Geestmolen.....	127
16.	Een historisch beeld van Lisp.....	128
16.1	Lisp in 1816.....	129
16.1.1	Eigenaars.....	129
16.1.2	Beroepen.....	130
16.2	Lisp na 1850.....	132
16.2.1	Eigenaars.....	132
16.2.1.1	Overzicht.....	132
16.2.1.2	Brouwers.....	143
16.2.2	Beroepen.....	145
16.3	Bijnamen.....	150
16.4	Gezondheid en dood.....	151
16.5	Bestellingen en kostgangers.....	153
17.	Stortplaatsen.....	154
18.	De moord van Lisp.....	155
19.	Wandelingen.....	158
19.1	Bewegwijzerde wandelingen.....	158
19.2	Eigen wandeling.....	159
20.	Literatuur.....	175
21.	Persoonsregister.....	179

Dankwoord

Het schrijven van een boek zoals dit vraagt toegang tot heel uiteenlopende bronnen van informatie. Een groot deel hiervan halen we uit boeken en oude tijdschriften, waarvan we zelf een ruime collectie hebben, aangevuld met zaken uit de Lierse bibliotheek en het internet. Evenwel is toegang tot archiefdocumenten onontbeerlijk om extra's te kunnen bieden. We zijn dan ook zeer blij dat we diverse malen opzoekwerk hebben kunnen verrichten in het Stadsarchief van Lier. Corona maakte dat niet altijd vanzelfsprekend. We willen de medewerkers van het archief en meer in het bijzonder Fiona Robertson hartelijk danken voor de geboden hulp.

Ook Marc Michiels hielp ons verder met informatie over "zijn" visclub De Netezonen, waarvoor dank.

Verder konden we veel foto's en informatie uit oude reclamebladen putten van de website kempensergoed.be.

Tot slot willen we onze waardering uitspreken voor de mensen die de facebookpagina "Lier vroeger" in stand houden. Daarop staat een schat aan foto's en ook in de commentaren is geregeld waardevolle informatie te vinden. Initiatieven als deze helpen bovendien om de herinnering aan het rijke verleden van Lier en haar wijken levend te houden.

Inleiding

Lier is een kleine, sfeervolle, gezellige stad. Het begijnhof, de Sint-Gummaruskerk en de Zimmertoren zijn bij het brede publiek het bekendst. En een beetje voetballiefhebber kent natuurlijk de Lierse voetbalploeg van Lisp. Voor sommigen zal Lisp min of meer samenvallen met het voetbalstadion, doch dat is een beetje kort door de bocht. Lisp is een woonwijk aan de buitenrand van de stad, maar heeft op zich toch ook een vermeldenswaardige geschiedenis. Het is zeker geen wijk die er de laatste decennia kunstmatig is neergepoot. Het valt echter op hoe weinig er over Lisp geschreven is, uiteraard met uitzondering van haar voetbalgeschiedenis. Er werd nog geen enkel boek aan gewijd, maar ook in andere boeken over Lier, komt Lisp doorgaans nauwelijks aan bod. Zelfs in oudere heemkundige publicaties werd zo goed als niet ingegaan op Lisp. In 2009 nam de stad Lier het initiatief tot het uitgeven van een gratis wijkkrant: "De Lipseneir". Deze was gericht op een breder gebied dan het eigenlijke Lisp, maar gaf wel lokaal nieuws. Het initiatief was echter slechts een kort leven beschoren en stopte reeds na enkele nummers. Daarmee was het weer terug naar af. Hoog tijd dus om dit manco weg te werken.

Dit boek is geen zwaar historisch werk. Op basis van bronnen, hetzij reeds bestaande publicaties, hetzij zelf gevonden documenten, bespreken we zeer uiteenlopende aspecten. Op deze manier proberen we een beeld te schetsen van het historische Lisp. Echte Lispenaars zullen heel veel zaken herkennen en sommige zaken kunnen aanvullen of zelfs verbeteren, maar we maken ons sterk dat er voor iedereen toch ook wel nieuwe dingen in dit boek te ontdekken zullen zijn.

We behandelen niet het actuele Lisp, maar enkel de wijk tot 50 jaar of langer geleden. We hopen dat een aantal Lierenaars, maar ook wandelaars van buiten de stad aan de hand van dit boek misschien hier en daar op een andere manier naar de wijk kijken, of oog hebben voor elementen waarop ze voordien nog niet gelet hadden. Voor onszelf had het in ieder geval al dit effect. We hebben er honderden keren doorgewandeld en kijken nu anders naar de huizen; woningen waar we voordien voorbij liepen zonder ze écht op te merken, beginnen plots op te vallen en worden interessant.

Omdat sommige lezers ongetwijfeld nog wel vroegere Lispenaars kennen, hebben we tevens een personenindex toegevoegd. Dit laat toe op te zoeken op familienaam.

We wensen iedereen alvast veel leesgenot!

1. Situering

Lisp is een wijk in het noordoosten van Lier. De kern van Lisp wordt gevormd door de Lispersteenweg en de Rivierstraat. Een exacte afbakening van Lisp bestaat eigenlijk niet. De stad Lier hanteert een opdeling van haar gebied in een aantal zones of wijken, waarvan Lisp er een is, doch deze indeling is meer bestuurlijk en praktisch bedoeld. De stad wilde een beperkt aantal sectoren om een aantal werken (wijkagenten, buurtnetwerken, ...) min of meer lokaal uit te bouwen. De indeling volgt niet de historische wijken, maar zijn min of meer taartsneden. Volgens de stadsindeling zou Lisp beginnen aan de rechterzijde van de Antwerpsesteenweg – de even nummers. Deze indeling volgen we niet, omdat Lisp hier veel te ruim is opgevat en niet aansluit bij de historische situering van Lisp.

Zelf hanteren we een eveneens betwistbare, provisoire afbakening, min of meer gebaseerd op historische ontwikkelingen en op vermeldingen in oudere documenten. Lisp was een buitenwijk, wat wil zeggen dat ze buiten de stadspoorten lag. Het eigenlijke Lisp begint dus ter hoogte van de vesten en de vroegere Lisperpoort: de Lisperbuitenpoort om precies te zijn. Rechts wordt de grens dan ongeveer gevormd door de Kleine Nete (met daarachter Nazareth en Kloosterheide, die in vervlogen tijden tot de Mijl behoorden, maar halverwege de 19^e eeuw dan weer tot Hagenbroek werden gerekend) en verder door Emblem en de ring van Lier, Hagenbroek en de Bogerse velden.

Nog specifiekere bakenen we het gebied af tot de Van Boeckellaan (enkel de laatste aaneengesloten huizen in de rij), het deel van de Spoorweglei en Eeuwfeestlaan tot ter hoogte van de watertoren, de Guldensporenlaan tot de Zeebruggestraat, de Voetbalstraat, de Pannehuisstraat vanaf het kruispunt met de Voetbalstraat, de Hagenbroeksesteenweg tot de Sint-Jozefstraat en de Frankenweg.

2. Herkomst van de naam

De naam Lisp is reeds zeer lang in gebruik. Oude teksten noemen het soms ook “Lispt” of “Lyspt”. Holvoet (2012) vond de term zelfs terug in documenten uit de 13^e eeuw. Vanaf de 14^e eeuw is er al sprake van een “Lisstrate” en de Lisperpoort. Ook de term Lisbeemd heeft dezelfde stam. Het gebied dat lag tussen Emblem en het centrum van Lier was destijds nog zo goed als onontgonnen en erg vochtig. De naam Lisp is dan ook hoogstwaarschijnlijk een hydroniem: een toponiem of plaatsnaam die verwijst naar water. Lisp gaat vermoedelijk terug op “lis”, de plant die groeit langs ondiepe waterlopen. De

Ferrariskaart van 1777 noemt het gebied trouwens “Lis”. Het gebied Lisp was aldus een vochtig gebied met waterlopen waarlangs dan lissen of irissen groeiden.

Lange tijd werd Lisp niet gewoon “Lisp” genoemd, maar het “*voorgeburcht*” of het “*voorgeborchte*” Lisp. Dit staat op tal van documenten en wijst erop dat Lisp een kleine, aparte wijk vóór Lier was.

3. Ontstaan en groei

Het gebied Lisp is reeds eeuwenoud en draagt ook al eeuwenlang deze naam. Het is echter nooit een op zichzelf staand gebied geweest. Vanaf de 11e eeuw behoorde Lier tot het markgraafschap Antwerpen, dat op zijn beurt onderdeel was van het hertogdom Brabant. Binnen dat markgraafschap behoorde Lier (en Lisp) tot het Land van Rijen, wat rietland betekent en één van de acht kwartieren van het markgraafschap was. Het lag op de grens met Taxandrië, de huidige Kempen.

Lange tijd was Lisp een grotendeels onontgonnen gebied, met enkele boerderijen en later een aantal cafés, waarvan enkele beruchte. Grote delen van het gebied waren lang in handen van de hertog van Brabant. In 1236 verkocht Hendrik II, de toenmalige hertog van Brabant, alle weiden en moerasgrond langs de Nete, onder meer op Lisp, aan de stad Lier en aan de Bijvang. Het gebied Lisp was vanaf dan echt eigendom van Lier. Enkele woningen moeten een zekere welstand gekend hebben omdat ze “duifhuizen” hadden. Duiven houden was lange tijd niet aan iedereen toegestaan.

Lisp maakte lang deel uit van Hagenbroek. Eigenlijk is het nog een beetje ingewikkelder: Hagenbroek behoorde tot de Bijvang van Lier, maar een deel van het huidige Lisp behoorde nog tot de zogenaamde Kuip van Lier. Lier bestond uit de stad – het gedeelte binnen de vesten – met daarrond de “Kuip”, een min of meer ringvormig gebied dat afgebakend was met grenspalen. Buiten de Kuip lag dan nog de Bijvang. De grenspaal tussen de Kuip en de Bijvang op Lisp stond ter hoogte van Arendbeek, ongeveer aan het huidige zijstraatje “Hof van Beieren”. Het deel stroomopwaarts van de Arendbeek vormde de grens van de kuip. Vanaf de 19e eeuw begon Lisp echt te groeien door de toenemende industrialisering. Er waren nog veel boerderijen, maar er kwamen steeds meer arbeiderswoningen, herbergen en winkels. De bevolkingsregisters van Lier tonen dat aan. In 1816 werd voor Lisp slechts één straat aangegeven en deze heette gewoon Lisp. Mogelijk had de Rivierstraat toen nog geen eigen naam en werd die mee “Lisp” genoemd. De Rivierstraat is echter wel een zeer oude straat; tot begin 20e eeuw heette ze “Achterstraat”. Lisp was toen nog vrij arm met veel dagloners en zes herbergiers. Ongetwijfeld werd de

bevolkingsgroei nog verder gestimuleerd door het aanleggen van een degelijke weg. De bevolkingsgroei verantwoordde dat er ook een kerk werd gebouwd en de wijk werd snel daarna erkend als zelfstandige parochie.

Het grondgebied van Emblem begint nu aan de ring van Lier, maar de grens van Lisp – en daarmee ook die van Emblem – lag lange tijd een eind verder. Het grondgebied van Lisp strekte zich voordien uit tot aan de Beggelbeek, zo'n 1,3 km voorbij de huidige grens van Lier (afbeelding 1). De Beggelbeek kruist de Liersesteenweg net voorbij café De Tramstatie (er staat nog een huis naast en net daar voorbij loopt de Beggelbeek). Emblem hoorde vroeger bij Lier, bij de zogenaamde Bijvang, maar werd in 1795 een zelfstandig dorp. Ongeveer 30 jaar later, tussen 1824 en 1828, werden de kadasterplannen hertekend en kreeg Emblem er een deel van Lisp bij. Daardoor kwam de Allierse kapel bij Emblem te horen, in plaats van bij Lier. De grens met Emblem blijft echter ook nu nog een wat warrig gegeven: het bord dat het begin van het grondgebied van Emblem aangeeft, staat een vijftigtal meter voorbij de ring, wat de indruk geeft dat de woningen voor dat bord nog op grondgebied van Lier staan, doch dat klopt niet. Enkele huizen vóór de ring (vanuit Lier bekeken) staat het bord dat het einde van de bebouwde kom van Lier aangeeft. Dit is evenzeer misleidend: aan de rechterzijde van de Lispersteenweg begint Emblem nog binnen de ring, ter hoogte van het bord met het einde van de bebouwde kom. De twee daaropvolgende woningen dragen nummers die een voortzetting zijn van de nummers van de woningen van Emblem. Blijkbaar zijn de stadsgrenzen zelfs voor de stad en de buurgemeente niet helemaal duidelijk.

Zoals nu werd Lier ook in de 16^e-18^e eeuw bestuurd door een burgemeester en schepenen. Bij de schepenen waren vaste vertegenwoordigers van de toenmalige deelgebieden van Lier. Het Bijvangdorp Emblem en de "tent" of het gehucht Hagenbroek (waarvan Lisp deel uitmaakte) – beide dun bevolkt – mochten destijds een gezamenlijke schepen afvaardigen in het stadsbestuur. Naast de kerk van Emblem liggen nog enkele graven van dergelijke schepenen (afbeelding 2).

In de 19^e eeuw groeide Lisp uit tot een bruisende wijk, met een groeiend aantal inwoners. Het leven in die tijd mag echter niet geromantiseerd worden. Er waren veel minder voorzieningen dan nu en de mensen werden niet zo oud. De evolutie van het inwonersaantal van Lisp is moeilijk eenduidig na te gaan omdat niet altijd duidelijk is welke stukken bij de wijk werden gerekend, maar evenmin of heel jonge kinderen altijd meegeteld werden. Toch doen we een poging om op basis van beschikbare gegevens de groei weer te geven. In 1816 telde de straat Lisp (waarschijnlijk hoorde de Achterstraat of Rivierstraat er toen gewoon bij) 425 inwoners, wat veel is

voor een gebied dat lang zeer dunbevolkt was. Lier had op dat moment in totaal 11.392 inwoners.

Jaar	Straat	Aantal bewoonde huizen	Aantal inwoners	Inw. per huis
1816	Lisp	64	425	6,64
1830	Buiten Lisperpoort en Hagenbroek Lisp	81	483	5,96
1867-68	Lisp	96	443	4,61
	Achterstraat	43	174	4,05
1876-77	Lisp	119	540	4,54
	Achterstraat	53	232	4,38
1881-82	Lisp	115	534	4,64
	Achterstraat	59	269	4,56
1890-91	Lisp	185	861	4,65
	Achterstraat	55	246	4,47
	Gasstraat	10	62	6,2
31/12/1890	Wijk Lisp		1786	
1900-01	Lisp	231	1128	4,88
	Achterstraat	52	320	6,15
	Gaslei	10	51	5,1
	Lisperpoort	200	894	4,47

Op een bepaald moment komen er bewoonde straten of gebieden bij, waarvan niet steeds duidelijk is of ze tot de wijk Lisp gerekend werden. Maar bovenstaande tabel geeft toch een beeld van de groei van Lisp. Vooral tussen 1881 en 1890 maakte de straat Lisp een sprong en tussen 1881 en 1900 zien we zelfs een verdubbeling van het aantal inwoners tot meer dan 1100. De Achterstraat maakte de grootste sprong tussen 1890 en 1900.

Een interessant gegeven is het aantal bewoners per huis, hoewel men hier voorzichtig moet zijn met een te rechtlijnige interpretatie. Men zou kunnen denken dat hoe meer mensen samenwonen in één woning, hoe meer armoede er is. Doch dat zou te eenvoudig zijn: er waren bijvoorbeeld grotere boerderijen waar meerdere arbeiders of meiden inwoonden. In 1816 woonden er gemiddeld het meeste bewoners per woonst: meer dan 6,5 per woning. Dat gemiddelde zou later nooit meer gehaald worden. In de tweede helft van de 19^e eeuw bleef het gemiddelde aantal bewoners per huis op de Lispersteenweg schommelen rond iets meer dan 4,5. De Achterstraat kende een omgekeerde beweging. In 1867 waren er gemiddeld slechts iets

meer dan 4 bewoners per huis, doch dat aantal steeg tegen 1900 naar meer dan 6. Vermoedelijk wijst dit wel op grotere gezinnen en meer armoede. Ook de Gasstraat kent een hoger gemiddelde, wat mogelijk op hetzelfde fenomeen wijst. Het aspect van armoede en het soort werk dat de Lispenaars uitoefenden, behandelen we nog afzonderlijk.

Lisp groeide uit tot een wijk met zeer veel eigen voorzieningen: het werd een afzonderlijke parochie met kerk, er kwamen scholen, winkels, bedrijven, allerhande verenigingen ... Ook voor de veiligheid werd gezorgd: eind 19^e – begin 20^e eeuw had Lisp een eigen politiekantoor met een vaste agent en er was eveneens een burgernachtwacht.

4. De Lisperpoort en de stadsvesten

De Lierse vesten worden doorbroken door een aantal grote invalswegen. Op zowat al deze punten stonden vroeger stadspoorten. Heden zijn de poorten verdwenen, maar is de naam van de invalspunten behouden, met richtingwijzers die wijzen naar de “Lisperpoort”, met erachter een bolletje. De Lisperpoort was wel degelijk een echte poort. Eigenlijk waren er vroeger twee poorten: de Lisperbinnenpoort en de Lisperbuitenpoort. De stadspoorten hadden een dubbele functie: ze dienden om controle te kunnen uitoefenen op wie de stad binnenkwam en tolrechten te kunnen heffen, maar tegelijk hadden ze een verdedigende functie. 's Avonds werden ze gesloten en bij dreiging werden er soldaten gestationeerd. De binnenpoorten stonden aan de eerste stadsomwalling. Deze werd later gedempt en er werden straten van gemaakt, zoals de Kolveniersvest en de Kartuizersvest. De term “vest” verwijst er nog naar. Aan het einde van de Kartuizersvest stond de Lisperbinnenpoort. Deze werd gebouwd in 1367 en afgebroken in 1765. Omdat Lier destijds snel groeide, volstond de oorspronkelijke omwalling niet. Daarom werd vanaf 1389 een eind verder een tweede stadsomwalling aangelegd - de huidige vesten of stadswandeling zijn daar restanten van. In 1426 was ze af. Het deel van de vesten tussen de Lisperpoort en het Spui werd in 1413 aangelegd. In die tweede stadsomwalling werden dan de buitenpoorten gebouwd. Zo werd de Lisperpoort in 1415 gebouwd en dit ter hoogte van het kruispunt van de Frederik Peltzerstraat met de Anton Bergmannlaan. In 1861 werd ze weer afgebroken. Een tijdlang (zeker aan het einde van de 16e eeuw) werd de Lisperpoort ook “**Bospoort**” genoemd. De tweede stadsomwalling zag er destijds wel anders uit dan het huidige wandelpad met bomen en struiken. Het was een echte verdedigingswal met water rond, de zogenaamde walgracht. Slechts één klein restantje van de oorspronkelijke wal-

gracht bestaat nog steeds en men moet het al goed weten liggen om het te kunnen vinden: langs de vest tussen de Lisperpoort en het Spui, net voor de nieuwe blokken appartementen. Rond 1863 werd de oude stadsgracht tussen de Lisperpoort en het Spui gedempt, alleen dit ene stukje bleef over. Het stukje oude walgracht is wel stilaan aan het dichtslibben. In de 16^e eeuw werden er op heel wat plaatsen driehoekige ravelijnen en bastions (onderdelen van vestingswerken) aan toegevoegd. Het grasveld aan de Lisperpoort is nog een restant van een ravelijn, het enige in Lier (afbeelding 3). Na het afbreken van de poort werd de ravelijn aan de vesten toegevoegd. Dit grasveld wordt de “evenementenweide” genoemd. Het gewestplan voorzag hier een woonzone, net zoals op het terrein van de ertegenover liggende voormalige gasfabriek. Gelukkig werd dit omgezet naar parkgebied, waarvan wandelaars van binnen en buiten Lier al vele jaren kunnen genieten.

In 1803, onder Napoleon, werd Lier niet meer als een vestingstad beschouwd: de vesten werden verlaagd en beplant. De poort werd evenwel nog behouden. Na de Belgische onafhankelijkheid in 1830-1831 had men nog schrik voor de terugkeer van de Hollandse troepen en werden er weer versterkingen aangebracht aan de Lisperpoort. Deze bleken echter snel overbodig te zijn. In 1851 kreeg de stad toelating voor de definitieve ontmanteling van de verdedigingswerken. De vesten werden verder verlaagd en de grachten gedicht. In 1853 werden de eerste wandelwegen en bijkomende beplantingen aangelegd op de vesten. De Lierenaars konden er dan gaan kuieren op de zogenaamde “*promenade publique*”. In 1860 werd de Afleidingsvaart gegraven en twee jaar later werd de Lisperpoort jammer genoeg definitief afgebroken. In 1861 deed de maatschappij “*Les Carabiniers de la Nèthe*” een aanvraag om aan de linkerzijde van de Lisperpoort, de “Rietvest” genaamd, een schietplaats te mogen maken. Het stadsbestuur keurde dit echter niet goed omdat dat stuk deel moest uitmaken van de stadswandeling (afbeelding 4). De stadsvesten zijn intussen beschermd als landschap.

De stadspoorten hadden zoals vermeld niet alleen een verdedigende functie, maar dienden ook om controle uit te oefenen op wie de stad binnenkwam. Lange tijd werd er op allerlei zaken tol geheven, een vorm van belasting op het invoeren van goederen in de stad. Ook aan de Lisperbuitenpoort stonden daarvoor zogenaamde octrooihuisjes. Eentje stond aan de linkerzijde van de Spuilei, waar nu de stadsvesten beginnen, en het andere stond aan de overzijde van de Frederik Peltzerstraat (afbeelding 5). Toen in 1860 het octrooirecht in België werd afgeschaft, verloren die huisjes hun functie. In 1913 werden ze afgebroken.

August Laporta en de Lisperpoort

August Laporta (1864-1919) was een Vlaams studentenleider en arts. Zijn prachtige woning in de Eikelstraat staat er nog steeds en draagt een gevelsteen met zijn naam. Laporta was een echte Lierenaar, zij het met een bijzondere voorgeschiedenis. Zijn grootvader Petrus Gummarus Laporta (1769-1850) werd namelijk als baby als vondeling aan de Lisperpoort gelegd. Omdat zijn afstamming onbekend was, kreeg hij een Latijnse familienaam die verwees naar de plaats waar hij gevonden werd: Laporta, de poort. Dit betekende de start van de familie Laporta. Eén tak van de familie verbasterde de naam reeds heel snel tot "Raport", maar niet de tak van August Laporta.

5. Kerk en parochie

5.1 Het begin en de erkenning als parochie

In de 19e eeuw kende Lisp een stevige groei. De meeste mensen gingen toen nog wekelijks naar de mis en moesten daarvoor een eind stappen tot de Sint-Gummaruskerk. Daarom ging men op zoek naar een mogelijkheid om meer plaatselijk missen te organiseren. In 1869 werd als voorlopige oplossing een schuur gebouwd die dan tijdelijk werd ingericht als kapel, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen. Haar verering kende een piek sinds enkele jaren voordien, in 1866, in West-Europa een grote cholera-plaag had gewoed. In januari 1870 werd de kapelanij officieel erkend en werd Petrus Van Eeckelen als kapelaan benoemd. Op 18 december 1872 werd de kapelanij reeds opgewaardeerd tot een zelfstandige parochie. Als patroons kreeg ze Sint-Jozef en Sint-Bernardus toegewezen. De toevoeging van Sint-Bernardus had alles te maken met de nabijgelegen voormalige abdij van Nazareth van de cisterciënzerinnen of bernardinnen. Petrus Van Eeckelen werd meteen de eerste pastoor van Lisp. De parochie zou de daaropvolgende jaren vooral bekend worden door de verering van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart. In 1972 werd het 100-jarig bestaan van de parochie uitgebreid gevierd. In 2022, het jaar waarin dit boek wordt uitgegeven, blaast de parochie 150 kaarsjes uit!

5.2 Sint-Jozef en Bernarduskerk

In 1873 werd gestart met de bouw van een echte kerk: de Sint-Jozef en Sint-Bernarduskerk. De provinciaal bouwmeester Eugène Gife

werd als architect aangesteld. Hij had al meerdere kerkontwerpen op zijn naam staan en werd vooral bekend voor zijn neogotische gebouwen. De Sint-Jozef en Bernarduskerk werd een driebeukige, basilicale bakstenen kerk in neogotische stijl, wat meteen opvalt door de spitsbogen bij de ramen en het portaal. In 1874 was het kerkship klaar en begin augustus van dat jaar werd de kerk ingewijd. De fondsen waren echter op, waardoor de bouwwerken tijdelijk werden stilgelegd. Er moest meer geld geleend worden, zodat in 1876 het koor kon gebouwd worden en in 1882 als laatste de toren. De huidige kerk is binnenin bepleisterd en witgeschilderd, maar oorspronkelijk was ze polychroom. In 1956 werd ze overschilderd. Oorspronkelijk stond er een hek voor de kerk en pastorie (afbeelding 6).

Bij de interieurelementen springt de kruisweg in het oog. Deze dateert van oktober 1874. In 1880 werd een hoogaltaar geplaatst, maar in 1969 werd dat afgebroken en vervangen door een nieuw, stenen altaar. Enkele elementen van het oude hoogaltaar werden opgenomen in de weekkapel. Het meubilair van de kerk is eveneens neogotisch. Verder bevat de kerk een 18^e-eeuwse buste van Sint-Bernardus, met een reliek (afbeelding 7). Dit beeld zou nog afkomstig zijn van de abdij van Nazareth.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de kerk grotendeels gespaard, maar de Tweede Wereldoorlog eiste wel haar tol. De herstellingen duurden tot 1962. In 1966 werd dan nog een nieuwe doopkapel links van de toren aangebouwd en een nieuw orgel geplaatst. In 1969 was de Sint-Jozef en Bernarduskerk de eerste Lierse kerk die werd aangepast volgens de nieuwe richtlijnen van het Tweede Vaticaanse Concilie. De plaatsing van een nieuw altaar was onder andere hiervan een rechtstreeks gevolg.

5.3 Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart

5.3.1 Het beeld

De parochie Lisp en de kerk was decennialang het meest bekend voor haar Mariabeeld: Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart, ook Onze-Lieve-Vrouw van Lisp genaamd (afbeelding 8). Het beeld in gepolychromeerd hout werd op 23 augustus 1874 in de kerk geplaatst en draagt de typische kenmerken van een Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart (zie kader). Ook nu wordt dit beeld nog vereerd, zij het natuurlijk in veel mindere mate dan ooit het geval was. Het begon allemaal in 1874. De 29-jarige Florence Broes uit Lier was op dat moment reeds meer dan 2,5 jaar ziek en verlamd aan het onderlichaam. Ze woonde thuis bij haar vader Louis Broes, een meester-vrachtvoerder, in de Antwerpsestraat en werd er verzorgd door een

Zwartzuster. Haar toestand werd beschouwd als ongeneeslijk. Ze had een sterke devotie voor Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart en droeg een halskettinkje met een medaille van deze Lieve-Vrouw. Deze devotie was niet toevallig: ze was toen erg “in”. Op vraag van Florence Broes werd een beeld van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart gemaakt (naar een ontwerp van F. De Vriendt, die ook de kruisweg in de kerk ontwierp) en in de kerk geplaatst. Florence stond in voor de kosten ervan.

Op 14 augustus 1874, een tweetal weken na de inwijding van de kerk, was het beeld klaar. Het bevond zich nog ingepakt in het huis van de familie Broes en zou naar de kerk gebracht worden. Florence stond erop het beeld te zien als het uitgepakt werd. Iemand nodigde haar dan uit om haar ketting met medaille rond het beeld te hangen, omdat ze dat beloofd had. Plots stond Florence recht, stapte naar het beeld en hing haar ketting er omheen. De omstaanders waren stomverbaasd: Florence was genezen! Het gebeuren raakte onmiddellijk bekend in de omgeving en duizenden Lierenaars haastten zich naar de woning van de familie. Op 23 augustus werd het beeld dan naar de kerk overgebracht. Het nieuws verspreidde zich snel verder: “*Le Bien Public*”, een Franstalige katholieke krant in Vlaanderen, pikte het nieuws enkele dagen later reeds op en op 27 september 1874 verscheen een Engelse vertaling daarvan in het Amerikaanse “*The Morning Star and Catholic Messenger*” (afbeelding 9). Dit illustreert hoe het thema Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart toen wereldwijd actueel was.

5.3.2 Verering

De wonderbaarlijke genezing wakkerde de devotie voor Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart sterk aan, plaatselijk, maar ook in de ruimere omgeving. Op 23 augustus 1874 werd in de kerk van Lisp nog een broederschap van O.L.V. van het Heilig Hart opgericht, waarbij velen zich lieten intekenen. Wanneer dan nog meer mirakels volgden, was het hek helemaal van de dam. Op 4 november 1874 volgde een tweede wonderlijke genezing: Isabelle Sels herstelde in de kerk van Lisp van een hersenziekte. Steeds meer mensen kwamen bidden voor het beeld en bedevaarten werden georganiseerd. Lisp werd de eerste bedevaartplaats in België voor Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart.¹ In mei 1895 volgde nog een mirakel waarbij de totaal vergroeide voet van een vrouw genas tijdens een bedevaart naar Lisp. Het gevolg was dat nog meer groepsbedevaarten naar de kerk kwamen. Door de genezingen van verschillende ongeneeslijk zieken kreeg het beeld het onderschrift “Hoop der hopelozen”. Het werd

¹ Volgens Gazet van Antwerpen, 6 mei 1952, p. 5.

jaarlijks meegedragen in de begijnhofprocessie en wordt nog steeds vereerd, vooral in mei.

Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart

De devotie voor Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart was een nieuw gegeven. Ze ontstond in de jaren 1850 op inspiratie van de Franse priester Jules Chevalier. Vanaf de jaren 1860 ontstonden kloosterorden en kloosters met die naam (de trappistenabdij van Westmalle zou begin 20^e eeuw ook de naam “abdij van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart” krijgen). De basis daarvoor werd gelegd in het Franse Issoudun. Vanaf dan ontstond ook een hele iconografie (beelden, glasramen, devotieprentjes) rond O.L.V. van het Heilig Hart. De oorspronkelijke beeltenis die Jules Chevalier ontwierp, toont een rechtstaande Maria met Jezus die met de linkerhand naar zijn hart wijst en met de rechterhand naar Maria. Later zouden er variaties op komen, zij het steeds met Maria en Jezus, waarvan het hart duidelijk te zien is. De devotie voor O.L.V. van het Heilig Hart verspreidde zich bijzonder snel over vele landen en spoedig kwamen de eerste verhalen van wonderlijke genezingen na toewijding aan deze Lieve Vrouw.

In 1899 werd een jubelfeest gehouden omdat het 25 jaar geleden was dat het beeld overgebracht werd naar de kerk van Lisp. Niet iedereen was er blijkbaar nog zo enthousiast over: in het Lierse liberale blad “De Fakkel” zou men er de spot mee gedreven hebben, waarop dan weer een scherpe reactie volgde in de Gazet van Antwerpen (afbeelding 10).

De ramp van Kontich en O.L.V. van Lisp

De ramp van Kontich was een zeer zware treinbotsing in 1908. Niemand heeft deze ramp zelf nog meegemaakt, maar ze leeft nog altijd door in de geesten en is spreekwoordelijk geworden voor een heel erge ramp. Nabij het station van Kontich Kazerne botste toen een trein op een andere, stilstaande trein. 41 inzittenden lieten daarbij het leven, naast meer dan 300 gewonden. Tot op heden is dit in België de treinramp met het hoogste aantal doden. Wat heeft de ramp van Kontich met Lisp te maken? Heel wat slachtoffers van beide treinen waren bedevaarders die vooraf vanuit Brussel op weg waren naar Onze-Lieve-Vrouw van Lisp.

In 1933 werd in de tuin van de pastorie een Mariapark ingericht ter verering van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart. Later verdween dit weer.

De verering voor het Mariabeeld kwam vanuit verschillende hoeken. In 1947 kwamen bijvoorbeeld een aantal beroepswielrenners en enkele andere sporters hulde brengen aan het beeld.

5.4 Pastorie

De pastorie van Lisp staat naast de kerk. Ze werd in 1870 getekend door Eugène Gife en de goedkeuring voor de bouw werd gegeven in 1873, het jaar waarin ook met de bouw van de kerk werd begonnen. Hoewel de pastorie en de kerk uit dezelfde tijd dateren, door dezelfde architect werden ontworpen en bij elkaar horen, zijn ze vreemd genoeg toch in een verschillende stijl opgetrokken. Waar de kerk duidelijk neogotisch is, heeft de pastorie een meer traditionele stijl met een rondboogdeur.

De pastoors van Lisp woonden in de pastorie, tot pastoor Boelen in 2001 met pensioen ging. Sindsdien wordt het gebouw niet meer gebruikt als pastorie: een deel kreeg de functie van kinderopvang, de overige ruimten bleven wel nog dienst doen als lokalen voor de parochiewerking en de kerkfabriek.

Volgende pastoors namen Lisp onder hun hoede:

1. Petrus Van Eeckelen: 1872-1883
2. Frans Van Roosbroeck: 1883-1909
3. Jos Peeters: 1909-1929. Hij was pastoor van Lisp tijdens de Eerste Wereldoorlog en schreef een verslag van de oorlogsgebeurtenissen op Lisp (ter inzage in het Lierse stadsarchief).
4. Paul Van Peteghem: 1929-1955
5. Philemon Baetens: 7/1955-9/1955 (hij was slechts tijdelijk pastoor van Lisp)
6. Louis Mouwen: 1955-1971
7. Albert Van der Auwermeulen: 1972-1980
8. Lode Peeters: 1980-1992 (ging daarna over naar de Heilig Hart-parochie, maar kreeg later Lisp er terug bij)
9. Theo Boelen: 1992-2001
10. Lode Peeters: 2001-2009 (hij stond ook voor de parochie van het Heilig Hart, waar hij bleef wonen)
11. Jan Verheyen: 2010-heden (samen met heel wat andere kerken)

5.5 Parochiezaal De Lispenaar

Parochiezaal De Lispenaar bevindt zich in de Voetbalstraat, tegenover de parking van het voetbalstadion. De bouwaanvraag voor de zaal dateert van 1933 en werd gedaan door de toenmalige pastoor

Paul van Peteghem. Hij vroeg de toestemming voor het bouwen van een nieuw lokaal voor “onze patronaat”. De architect die de plannen opmaakte was Noël van Peteghem; ongetwijfeld een nauwe verwant van de pastoor van Lisp. De zaal werd ontworpen in art-decostijl en het oorspronkelijke ontwerp zag er zelfs nog wat fraaier uit dan wat er nu overblijft (afbeelding 11). Naast een feestzaal met podium, werd er een vergaderzaal in voorzien en zelfs een bibliotheek.

De naam “De Lispenaar” is van latere datum. Vroeger werd de zaal de “parochiale feestzaal” genoemd, maar ook “het patronaat” of “het kranske”.² Deze laatste namen verwijzen naar de patronaatsbeweging die ontstond in de 19^e eeuw in Frankrijk. Dat was een katholieke beweging die samenhang met de Sint-Vincentiusgenootschappen en zorgde voor opleiding voor kansarme jeugd. In de 20^e eeuw was het opzet al verbreed. Op Lisp was toen een Sint-Vincentiusbeweging actief en die beheerde de zaal. Er werden allerlei activiteiten georganiseerd: zang, cabaret, wedstrijden ...

6. Onderwijs

Ingewikkelde schooltoestanden

De schoolsituatie is in België behoorlijk ingewikkeld: er bestaan heel wat vormen van scholen. Dit is eigenlijk allemaal min of meer ontstaan in de 19^e eeuw. Vanaf de onafhankelijkheid van België was het onderwijs voor het grootste deel in katholieke handen. De schoolwet van 1842 verplichtte alle gemeenten om een eigen lagere school te hebben, waar voor alle kinderen kosteloos onderwijs werd voorzien. Zo ontstonden er naast de **katholieke of vrije scholen** ook **gemeentescholen**. Daarnaast waren er nog wel heel wat **privé-scholen** en vooral -schooltjes. Niet overal was het voor steden en gemeenten haalbaar of wenselijk om naast de katholieke scholen nog volwaardige gemeentescholen op te richten. In dat geval konden de gemeenten een akkoord sluiten met een katholieke school en deze officieel erkennen. Dit werden dan **aangenomen scholen** (nu worden deze “gesubsidieerde vrije scholen” genoemd). De overheid (gemeente) nam de kosten van de school dan grotendeels voor haar rekening, zodat het onderwijs er gratis werd. Op Lisp waren er katholieke scholen, gemeentescholen en aangenomen scholen. Of er een privéschool was, is niet duidelijk.

² In Lier werd vooral 't Kranske in de Kerkstraat bekend, maar er waren dus meer kranskes.